

NAJCZĘŚCIEJ POPEŁNIANE BŁĘDY W PRAKTYCE ADWOKACKIEJ Z PERSPEKTYWY KANONICZNEGO PROCESU MAŁŻEŃSKIEGO

THE MOST COMMON ERRORS IN THE PRACTICE OF LAW FROM THE PERSPECTIVE OF THE CANONICAL MARITAL PROCEEDINGS

Dr hab. Justyna Krzywkowska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Polska

e-mail: justyna.krzywkowska@uwm.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0002-0667-6453>

Abstrakt

Adwokat kościelny odgrywa ważną rolę w systemie sądownictwa kościelnego. Jego merytoryczne wsparcie dla strony procesowej z pewnością pomaga jej przejść przez meandry kanonistycznych pojęć i procedur. Zdarza się, że adwokat znajduje się pomiędzy prawami procesowymi klienta (np. terminowe rozpatrzenie skargi powodowej) a realnymi możliwościami działania sądów kościelnych (np. opóźnienia w sporządzaniu opinii sądowych ze względu na niewielką liczbę biegłych). Niniejszy artykuł ma na celu ukazanie najczęściej popełnianych błędów przez adwokatów kościelnych podczas realizacji zadań wynikających z otrzymanego zlecenia procesowego. Nieprawidłowości te dotyczą nie tylko niewłaściwej relacji z klientem, czy braku reakcji na decyzje sądowe niekorzystne z punktu widzenia klienta, ale także czynności adwokackich podejmowanych z ominięciem przepisów prawa kanonicznego.

Słowa kluczowe: adwokat kościelny, sąd kościelny, zlecenie procesowe, etyka, adwokatura, strony procesowe

Abstract

The ecclesiastical lawyer plays an important role in the ecclesiastical justice system. Their substantive support to the litigant certainly helps them to navigate through the meanderings of canonical concepts and procedures. Sometimes the advocate finds himself or herself caught between the procedural rights of the client (e.g. the timely handling of the plaintiff's complaint) and the realities of the ecclesiastical courts (e.g. delays in the production of court opinions due to a small number

of experts). This article aims to show the most common errors made by ecclesiastical lawyers when carrying out the tasks resulting from a received litigation assignment. These irregularities concern not only inappropriate relations with the client or lack of reaction to court decisions unfavourable from the client's point of view, but also advocacy activities undertaken in circumvention of canon law.

Keywords: ecclesiastical lawyer, ecclesiastical court, litigation assignment, ethics, advocacy, litigants

Wstęp

Wraz ze wzrostem świadomości społeczeństwa polskiego w zakresie praw przysługujących stronom w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa podejmowana jest coraz częściej decyzja o korzystaniu z pomocy adwokata kościelnego. Na stronach internetowych poszczególnych diecezji bądź na tablicy ogłoszeń w siedzibie danego sądu osoby zainteresowane złożeniem skargi powodowej mogą odnaleźć dane kontaktowe do adwokatów kościelnych. Wskazane osoby pozytywnie przeszły proces weryfikacji pod kątem spełniania wymagań określonych w kan. 1483 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹, a zatem należy przyjąć, że są to osoby godne polecenia. Uzyskanie zatwierdzenia ze strony kompetentnej władzy kościelnej zakłada nie tylko uznanie natury instytucjonalnej funkcji adwokata kościelnego, ale także podkreśla ściśle powiązanie między władzą sądowniczą a administracyjną [Villeggiant 1997, 554-55].

Jak wiadomo skuteczność prawa do obrony jest zagwarantowana m.in. przez swobodny wybór adwokata kościelnego (kan. 1620, 7° KPK/83). Z pewnością upublicznione listy sądowe zatwierdzonych adwokatów taki wybór umożliwiają, o ile widnieje na nich więcej niż jedno nazwisko. Przepisy prawa kanonicznego zezwalają adwokatom kościelnym nie tylko na przygotowanie pytań dla zeznających i biegłych, udział w przesłuchaniu stron czy świadków, udział w publikacji akt, ale także stały wgląd w akta sądowe, co pozwala na bieżąco oceniać zebrany dotychczas materiał dowodowy. Jak pokazuje analiza wyroków zapadłych w I instancji zdarzają się adwokaci, którzy w ramach postępowania przed sądem kościelnym powinni w bardziej profesjonalny sposób podjąć się obrony mocodawcy.

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022 [dalej: KPK/83].

1. Treść skargi powodowej a naruszenie dóbr osobistych

W zdecydowanej większości przypadków strona powodowa, która chce skorzystać z pomocy merytorycznej adwokata kościelnego udaje się na poradę kanoniczną zanim rozpocznie redakcję skargi powodowej. Także jednym z pierwszych zadań adwokata, oprócz weryfikacji istnienia podstawy do rozpoczęcia procesu kanonicznego, jest sporządzenie projektu skargi powodowej. Adwokat nie ma pewności czy informacje przekazywane przez klienta są prawdziwe, zwłaszcza, że nie składa on przysięgi w czasie teleporady czy spotkania w kancelarii. Zdarzają się skargi powodowe zawierające opis tajemnic rodzinnych współmałżonka (np. posiadanie niesłubnego dziecka przez ojca pozwanej), nieprawdziwe informacje o zdradach, wykorzystywaniu seksualnym w młodości, uzależnieniach, które klient przekazał, bowiem przeczytał w Internecie, że może to być przydatne dla uzyskania nieważności małżeństwa. Niezwykle ważne jest to, aby adwokat dokonał, na ile to możliwe, weryfikacji prawdziwości słów klienta, chociażby poprzez tzw. pytania sprawdzające i analizę przedłożonych dokumentów. Należy upewnić się czy nie mamy do czynienia z dowodami niegodziwie zdobytymi, np. wykradzioną listą leków z Internetowego Konta Pacjenta. Skarga powodowa nie powinna mieć charakteru szczegółowych zeznań, a jedynie ma zawierać wymagane przez prawo elementy materialne i formalne (kan. 1054 KPK/83; art. 116 *Dignitas connubii*²). Zdarza się, że zamiast adresu strony procesowej podawany jest adres pełnomocnika, którym jest adwokat kościelny. Taka praktyka nie jest właściwa, bowiem uniemożliwia to pozyskanie świadectwa kwalifikacyjnego dla strony. Lepszym rozwiązaniem jest zastrzeżenie adresu do wyłącznej wiadomości sądu. Najistotniejszą częścią skargi powodowej jest ogólne wskazanie faktów i środków dowodowych na poparcie roszczeń klienta. Adwokat kościelny wiedząc, że kopia skargi powodowej będzie wysłana współmałżonkowi powinien tak przygotować projekt skargi powodowej, aby nie narazić swojego mocodawcy na odpowiedzialność za naruszenie dóbr osobistych. Wielokrotnie można przeczytać w odpowiedziach strony pozwanej na skargę powodową, że „wnoszę

² Pontificium Consilium de Legum Textibus, Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii *Dignitas connubii* (25.01.2005), „Communicationes” 37 (2005), s. 11-92; tekst polski w: *Komentarz do Instrukcji Procesowej „Dignitas connubii”*, red. T. Rozkrut, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz 2007 [dalej: DC].

o powiadomienie powoda, że jeżeli nie zaprzestanie rozpowszechniać kłamliwych i oczerniających opinii na mój temat, to będę zmuszona złożyć pozew o zniesławienie na podstawie art. 212 Kodeksu karnego”. Zatem skarga winna w sposób możliwie najkrótszy przedstawiać istotne elementy żądania.

Istnieją sądy kościelne określające w wymogach redakcyjnych skargi powodowej wymaganą liczbę stron, np. „Dokument powinien zajmować maksymalnie 3 strony A4” (Sąd Biskupi Diecezji Elckiej), czy „Skargę należy sporządzić na komputerze (wydruk jednostronny, format A4, ilość stron 2-4)” (Sąd Biskupi Diecezji Płockiej). Takie rozwiązanie jest jak najbardziej właściwie, bowiem z jednej strony niejako usprawiedliwia adwokata przed klientem, że skarga powodowa nie może być obszerna w swojej treści, a z drugiej strony wprowadzony limit stron ogranicza zbyt szczegółowe relacje z życia stron. Jeśli zatem przewiduje się nieproporcjonalne reakcje strony przeciwnej na pewne informacje zawarte w skardze, lepiej jest nie zamieszczać ich w skardze powodowej, a jedynie zawrzeć informację, że o szczegółach pożycia powód opowie w czasie składania zeznań³. Niestety skarga powodowa o stwierdzenie nieważności małżeństwa, w której małżonek opisuje swoje problemy natury psychicznej, bywa wykorzystywana na forum cywilnym, zarówno w sprawach o ustalenie kontaktów z dziećmi czy ograniczenie władzy rodzicielskiej.

Należy mieć na uwadze również fakt, że zapadają wyroki sądów państwowych (m.in. wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 12 stycznia 2017 r., I ACa 676/16⁴), w którym stwierdza się naruszenie dóbr osobistych podczas kanonicznego procesu małżeńskiego. Takie wyroki otwierają niebezpieczną drogę do ograniczania uprawnień stron procesowych w zakresie dowodzenia

³ Np. „Pozwana nie miała prawidłowych relacji z najbliższą rodziną. Nie chciałem określać w skardze powodowej rodziny pozwanej jako patologicznej, ponieważ mam obawę, że pozwana może wykorzystać skargę powodową do celów pozakościelnych, ale właśnie taką ta rodzina była. O szczegółach zaburzeń rodziny pozwanej powiem w trakcie przesłuchania. Pozwanej nie zostały przekazane w rodzinie żadne wartości religijne i moralne. Biorąc pod uwagę kłótlive zachowanie pozwanej i brak u niej zdolności do kompromisu nie powinienem zawierać z nią małżeństwa. Pomiędzy nami dochodziło do ciągłych konfliktów. Zachowania pozwanej były anormalne, ponieważ nikt o zdrowych zmysłach tak się nie zachowuje. Pozwana nie potrafiła przyznać się błędowi ani wyciągać rozsądnych wniosków ze swojego zachowania już w okresie przedślubnym” (fragment pisma powoda zamieszczony w aktach I instancji w sprawie o stwierdzenie nieważności małżeństwa złożonego jako odpowiedź na powiadomienie o przyjęciu skargi powodowej).

⁴ Lex nr 2229137, Legalis nr 1576465.

swoich racji na gruncie prawa kanonicznego. Adwokat kościelny powinien tak pomóc stronie skonstruować skargę powodową, czy odpowiedź na nią, aby jego klient nie obawiał się prawnych konsekwencji. Chociaż sądownictwo kościelne jest strukturą samodzielną i niezależną od państwowego wymiaru sprawiedliwości, to jednak treść skargi powodowej, jak wskazuje powyższy wyrok, może stanowić przedmiot sporu przed sądami państwowymi.

Przywołana wyżej sygnatura akt miała ścisły związek ze skargą powodową, która wpłynęła do jednego z sądów kościelnych w Polsce. Mężczyzna C.K. napisał w skardze powodowej, że jego żona kościelna I.K. była chora psychicznie i leczyła się psychiatrycznie, pozostawała w czasie trwania małżeństwa w związku konkubenckim z innym mężczyzną, urodziła dziecko, które zaginęło bez wieści. Mężczyzna stwierdził także, że w rodzinie I.K. istniały kazirodcze związki małżeńskie. Oczywiście, zgodnie z kan. 1508 § 2 KPK/83 współmałżonek ma prawo ustosunkować się do treści skargi powodowej, „chyba że sędzia na skutek poważnych racji dojdzie do wniosku, że stronie nie należy przekazywać skargi, dopóki nie złoży ona zeznań w sądzie”. W zdecydowanej większości przypadków zapoznanie się przez stronę pozwaną z treścią skargi powodowej następuje w wyniku nadesłania jej kopii pisma powoda wraz z dekretem powiadamiającym o przyjęciu skargi powodowej. W sytuacji wskazania domu rodzinnego współmałżonka, jako jego adresu zamieszkania, powoduje to, że skargę powodową może odebrać np. zamieszkały pod tym adresem rodzic czy rodzeństwo. Tylko wydanie listów z sądów państwowych rządzi się innymi zasadami. Dokumentem, który otrzymuje strona pozwana jest także wyrok sądu kościelnego wraz z uzasadnieniem. Zgodnie z kan. 1611, 3° KPK/83 wyrok ma zawierać uzasadnienie, czyli motywy faktyczne i prawne, na których opiera się rozstrzygnięcie. Niestety nie wszystkie sądy kościelne odeszły od cytowania słów pochodzących z zeznań stron i świadków. W powyższej sprawie I.K. wniosła do Sądu Okręgowego w Suwałkach pozew skierowany przeciwko mężowi C.K., w którym domagała się zobowiązania go do złożenia przed Sądem oświadczenia ustnego o treści: „Ja, C.K. odwołuję jako sprzeczne z rzeczywistością twierdzenia podane w pozwie wniesionym do Sądu B. Diecezji [...] o orzeczenie nieważności małżeństwa C.K. z I.K. oraz moje zeznania złożone w przedmiotowej sprawie, w których oświadczyłem, że I.K. jest chora psychicznie, w jej rodzinie były związki kazirodcze, mające skutkować chorobami psychicznymi, że I.K. miała ośmioletni związek z szefem z pracy, leczyła się psychiatrycznie, że urodziła dziecko i sprzedała je na narządy. Równocześnie przepraszam I.K. i jej

rodzinę za złożenie takich pisemnych oświadczeń i zeznań sprzecznych z rzeczywistością”. Ponadto I.K. wniosła o zasądzenie na jej rzecz 20 000 zł tytułem zadośćuczynienia za naruszenie dóbr osobistych, jak również zasądzenia kosztów procesu. Zatem przedmiotem pozwu I.K. była nie tylko skarga powodowa, ale także cytaty z zeznań powoda zamieszczone w wyroku sądu kościelnego. Sąd Okręgowy w Suwałkach w dniu 18 maja 2016 r. wydał wyrok w sprawie o sygn. akt I C 320/15, w którym zobowiązał C.K. do złożenia oświadczenia w formie pisemnej listu poleconego ze zwrotnym potwierdzeniem odbioru wysłanego do I.K. w terminie dwóch tygodni od uprawomocnienia się wyroku o następującej treści: „Ja, C.K., odwołuję jako niezgodne z prawdą twierdzenia odnośnie tego, że I.K. jest chora psychicznie, w jej rodzinie dochodziło do związków kazirodczych, a sama I.K. pozostawała w ośmioletnim związku pozamałżeńskim, prócz syna M.K., urodziła drugie dziecko, które przy jej udziale zaginęło w niewyjaśnionych okolicznościach. Przepraszam I.K. za opisane wyżej twierdzenia”. Ponadto C.K. miał wpłacić na rzecz powódki I.K. kwotę 10.000 zł tytułem zadośćuczynienia.

Mimo, że C.K. wniosł apelację od wyroku do Sądu Apelacyjnego w Białymstoku, zaskarżając go w całości, to Sąd Apelacyjny nie przyznał mu racji w kwestii niedopuszczalności drogi sądowej. W uzasadnieniu prawnym wyroku podkreślono, że w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego ocena sprawy na tle art. 1 *Kodeksu postępowania cywilnego* zależy od przedmiotu sprawy, tj. od przedstawionego roszczenia i przytoczonego stanu faktycznego⁵. Zdaniem Sądu Apelacyjnego I.K. wywiodła zgłoszone roszczenie z przepisów art. 23 i 24 *Kodeksu cywilnego*⁶, w związku z czym spór między stronami w niniejszej sprawie ma charakter sporu cywilnego. Z racji, że I.K. sama rozpowszechniła wśród członków swojej rodziny treść pism procesowych, tj. skargi powodowej i wyroku sądu kościelnego, została zredukowana kwota zadośćuczynienia do wysokości 3 000 zł.

Omówione orzecznictwo prowadzi do wniosku, że chociaż kanoniczny proces małżeński jest tak skonstruowany, aby w najwyższym stopniu chronić osoby w nim uczestniczące, to jednak nie do końca jest to możliwe. Pomimo, że ustawodawca kościelny przewidział środki prawne stosowane w razie naruszenia kan. 220 KPK/83, zwłaszcza obowiązek naprawienia wyrządzonej

⁵ Np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 sierpnia 2007 r., III CZP 76/07, Lex nr 345575; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 grudnia 2009 r., III CSK 75/09, Lex nr 1431020.

⁶ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – *Kodeks cywilny*, Dz. U. z 2024 r., poz. 1061.

szkody (kan. 128 KPK/83), to pozwana zdecydowała się wystąpić na drogę cywilną wbrew zakazowi wykorzystywania skargi powodowej oraz wyroku sądu kościelnego w całości lub części. Stąd też warto korzystać z rozwiązania, o którym mowa w art. 13 zasad proceduralnych w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa, które zostały dołączone do listu apostolskiego motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*, reformującego kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa⁷: „Jeżeli strona wyraźnie oświadczy, że odmawia przyjęcia jakiegokolwiek informacji dotyczącej sprawy, uważa się, że zrezygnowała ona z otrzymania odpisu wyroku. W takim przypadku, można jej notyfikować część rozstrzygającą wyroku”.

Biorąc powyższe pod uwagę, za nieprawidłowe działanie adwokata kościelnego należy uznać konstruowanie obszernych skarg powodowych z bardzo drobiazgowym opisem życia przedślubnego i poślubnego stron. Ponadto adwokat kościelny musi pamiętać, że dowody pozyskane w sposób niegodziwy, zgodnie z przepisami instrukcji procesowej *Dignitas connubii*, niezależnie od tego czy niegodziwość dotyczy samego dowodu czy sposobu jego zdobycia, nie mogą stanowić załącznika do skargi powodowej (zob. kan. 1527 § 1 KPK/83 i art. 157 § 1 DC).

2. Brak aktywności procesowej adwokata kościelnego

Skarga powodowa przygotowana przed adwokatem kościelnym na ogół zawiera konkretne podstawy kanoniczne, tj. tytuły nieważności małżeństwa. Adwokat kościelny nie może nie zareagować na decyzję przewodniczącego trybunału kolegiального chociażby odnośnie do zawiązania sporu, kiedy to nie został uwzględniony tytuł zaproponowany w skardze powodowej. Adwokat powinien stosownie do treści kan. 1513 § 3 KPK/83 oraz art. 135 § 4 DC wnieść odwołanie do kolegium sędziowskiego w ciągu 10 dni. Pominięcie przy redagowaniu formuły wątpliwości jednego z proponowanych tytułów nieważności małżeństwa, a następnie zaniechanie adwokata w przedmiocie zaskarżenia tej okoliczności, narusza prawo procesowe jego mocodawcy.

⁷ Franciscus PP., Litterae apostolicae motu proprio datae *Mitis Iudex Dominus Iesus* quibus canones Codicis Iuris Canonici de causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformatur (15.08.2015), AAS 107 (2015), s. 958-70; tekst polski: Franciszek, *List apostolski motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus, reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa*, tekst łacińsko-polski, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos, Tarnów 2015.

Dobór adwokatów kościelnych wpisanych na listę sądową nie jest przecież przypadkowy. Osoba mająca pełnić funkcję adwokata musi wykazać się znajomością prawa kanonicznego, bowiem od znajomości przepisów proceduralnych zależeć będzie jego skuteczność. Zadziwiające jest to, gdy adwokat kościelny dzwoni do sądu z zapytaniem, czy może wziąć udział w przesłuchaniu świadków. Przepisy kodeksowe wyraźnie stanowią, że taka możliwość istnieje. Adwokat kościelny nie może milczeć, gdy audytor przed przesłuchaniem zadaje świadkowi pytanie, czy życzy on sobie, aby adwokat współmałżonka był obecny podczas jego przesłuchania. Adwokat obowiązkowo musi znać wszystkie przysługujące mu uprawnienia i je egzekwować, nawet kosztem okazywanego niezadowolenia ze strony pracowników sądowych. Źle przygotowany do danej sprawy adwokat przynosi więcej szkody niż korzyści klientowi. Oczywiście, jak zauważa się w doktrynie, nawet dyplom licencjacki z prawa kanonicznego nie zapewnia biegłości i obrotowości procesowej [Sobański 1997, 139]. Jednak wykształcony adwokat, odpowiedzialny za wykonywaną pracę, będzie wykazywał się aktywnością procesową, np. składał pisma procesowe w sytuacji braku zatwierdzenia przez sąd zgłoszonych świadków czy braku wprowadzenia przez sąd drugiej instancji nowego tytułu nieważności na pierwszym stopniu sądu. Nie można przejść do porządku dziennego nad tym, gdy sędziowie bez szerszego uzasadnienia postawią tezę o niekompletności opinii biegłej. Takie działanie narusza dyspozycję kan. 1579 KPK/83 oraz art. 212 DC, ponieważ biegła jest osobą wiarygodną i kompetentną. Biegła nie tylko zapoznaje się ze zgromadzonym materiałem dowodowym, ale także przeprowadza badania własne stron różnymi metodami diagnostycznymi. Skoro przewodniczący uważa, iż „w opinii zabrakło szczegółowych informacji”, to powinien skorzystać z możliwości przewidzianej dyspozycją kan. 1578 § 3 KPK/83 oraz art. 211 DC, które uprawniają sędziego do wezwania biegłego, aby przedstawił on dodatkowe wyjaśnienia, które wydają się konieczne.

Adwokat nie może wykazywać się biernością procesową tylko dlatego, że obawia się braku przedłużenia zatwierdzenia wymaganego do dalszego wykonywania swojej funkcji. Stąd też pożyteczne byłoby, aby adwokat, np. po rocznym okresie próbnym, kolejne zatwierdzenie otrzymywał na czas nieoznaczony. Redagując rekursy, zarzuty czy wnioski adwokat musi okazywać sądowi należyty szacunek [Kiwior 2006, 62]. Przepisy prawa kanonicznego stanowią także, że jeżeli adwokat biorący udział w przesłuchaniu zachowywałby się nagannie, to sędzia może go upomnieć, nałożyć sankcję karną,

a nawet, gdy to nie poskutkuje, może zawiesić adwokata w wypełnianiu jego zadania w tej sprawie, co przewiduje art. 87 DC.

3. Właściwa relacja z klientem

Przeważnie sprawy o stwierdzenie nieważności małżeństwa trwają o wiele dłużej niż rok, co powoduje zacieśnienie się relacji adwokata z klientem. Adwokat jednak nie powinien zaprzyjaźniać się z klientem w trakcie trwania procesu, bowiem w razie zapadnięcia wyroku nie po myśli klienta może usłyszeć zarzuty braku profesjonalizmu. Jak najbardziej pożądana jest powściągliwość w relacji z klientem. Klient musi widzieć, że adwokat do powierzonych obowiązków podchodził rzetelnie i sumienie, co przejawiało się m.in. w terminowym przygotowywaniu projektów pism procesowych, czy pamiętaniu o terminach wezwań sądowych. Adwokat ma zachowywać lojalność wobec klienta i nie działać wbrew jego woli, a także ma towarzyszyć mu do zakończenia sprawy (art. 110, 1° DC)⁸. Znane są przypadki, kiedy strona pozwana posiadająca adwokata kościelnego od początku procesu stała na stanowisku, iż jej małżeństwo jest ważne, a adwokat reprezentujący ją przed sądem I instancji przekonywał do prowadzenia sprawy z tytułów nieważności po stronie powodowej. Na wyraźne żądanie klientki ostatecznie adwokat opowiedział się za ważnością małżeństwa, ale jego działanie jako przeciwne woli pozwanej spowodowało utratę zaufania do niego i zostało ocenione przez nią negatywnie. Z tych względów strona pozwana wypowiedziała adwokatowi kościelnemu pełnomocnictwo.

Przepisy kodeksowe zobowiązują adwokata do uczciwego prowadzenia sprawy klienta. Adwokatowi nie wolno naruszać sprawiedliwości, występować przeciwko prawdzie i moralności oraz działać na szkodę klienta. Adwokat ma spełniać swoje czynności w dobrej wierze [Sitarz 2004, 6-8]. Obowiązek ten nie pozwala mu na dokonywanie jakichkolwiek matactw procesowych, namawianie do składania fałszywych zeznań, nadużywanie norm prawnych, stosowanie niezgodnych z prawem metod postępowania [Krzywkowska

⁸ Fragment pisma klientki do pełnomocnika procesowego, którym był adwokat kościelny: „Z powodu braku staranności w wykonaniu obowiązków pełnomocnika (niemożliwość skontaktowania się telefonicznie, wielokrotne prośby o przesłanie dowodu potwierdzenia wpływu skargi do sądu, jak i ostatecznej treści skargi, brak listy świadków przy skardze powodowej, brak informacji o podjętej przez Sąd decyzji odnośnie skargi powodowej) zawiadamiam, że zgodnie z kan. 1486 § 1 KPK odwołuję Pani pełnomocnictwo”.

i Sztuchmiller 2018, 147-58]. Składana przez adwokata przysięga zobowiązuje go do należytego i wiernego wypełniania swoich obowiązków [Miziński 2005, 56]. Tylko uczciwa współpraca z klientem ma sens, dlatego od adwokata, współuczestniczącego przy wymiarze sprawiedliwości, żąda się nie tylko przestrzegania norm prawnych oraz etycznych, ale także godności tego zawodu [Kamiński 2020, 90-95]. Nakaz ten obwarowany jest odpowiednimi sankcjami karnymi (kan. 1489 KPK/83). Niewłaściwe stosowanie prawa prowadzi do nadużyć oraz utrudnia korzystanie z prawa do obrony [Sztuchmiller 2018, 94]. Zapewnianie klienta o pomyślności wyroku jest nieodpowiedzialne. To sędziowie, a nie adwokat, decydują o tym, czy dane małżeństwo było ważne czy nieważne zawarte. Adwokat obowiązany jest informować stronę o przebiegu procesu i czuwać nad nim oraz powiadamiać klienta o wyniku sprawy. Gdyby zaniedbywał on swoje obowiązki zawodowe, powinien jak najszybciej naprawić swój błąd⁹. Ważnym obowiązkiem adwokata jest także zachowanie tajemnicy w odniesieniu do wszystkich wiadomości powierzonych mu przez klienta (kan. 1457 KPK/83). Nie wolno mu komunikować ich drugiej stronie, ani jej adwokatowi, ani też nikomu innemu. Związek pomiędzy stroną a jej adwokatem jest zbudowany na zaufaniu, a w sprawach tak intymnych jak małżeństwo jest to szczególnie ważne. Przewidziane są dotkliwe sankcje karne dla adwokata za naruszenie tajemnicy zawodowej [Świto 2022, 184-85].

4. Finansowe aspekty współpracy adwokata z klientem

Coraz częściej adwokaci zatwierdzeni przez biskupa diecezjalnego decydują się na zawieranie umowy cywilnoprawnej z klientem na prowadzenie danej sprawy. Przedmiotem umowy zlecenia jest zazwyczaj całokształt czynności procesowych podejmowanych na zasadzie starannego działania przez adwokata kościelnego w związku ze sprawą o stwierdzenie nieważności małżeństwa przed konkretnym sądem danej instancji. Tak sformułowany przedmiot umowy niestety niewiele mówi klientowi.

⁹ Np. fragmenty pisma przewodniczącego trybunału kolegiałnego do adwokata występującego w sprawie o stwierdzenie nieważności małżeństwa: „Dnia 25 lipca 2023 roku uczestniczył Pan, jako adwokat powoda, w publikacji akt. Po lekturze materiału dowodowego wyraźnie zaznaczył Pan, że „Nie wnoszę żadnych uwag”. Ten zaś moment był stosowny, żeby ewentualnie złożyć jakieś „wnioski”. Można było to również uczynić do dnia 28 lipca 2023 roku – czyli do dnia zakończenia publikacji akt. Obecnie, jak wskazano w piśmie z dnia 18 marca 2024 roku, „strony mogą odnieść się do uwag Obroncy Węzła Małżeńskiego”.

Według kan. 1649 § 1, 2° KPK/83 biskup diecezjalny, do którego należy prawo kierowania trybunałem, powinien ustanowić przepisy ustalające wynagrodzenia adwokatów. Rzeczywiście istnieją diecezje w Polsce, w których określony został górny limit honorarium adwokackiego (np. Metropolitalny Sąd Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie), ale również istnieją takie diecezje, gdzie na stronie internetowej sądu kościelnego czytamy następującej treści ogłoszenie: „Adwokaci i pełnomocnicy nie są pracownikami Sądu Biskupiego Diecezji Toruńskiej. Za wszelkie kwestie związane z honorarium i umową Sąd Biskupi Diecezji Toruńskiej nie ponosi odpowiedzialności”¹⁰. W takiej sytuacji trudniej udowodnić, że adwokat przekroczył zakaz wynikający z kan. 1488 KPK/83 i art. 110 DC, czyli ubiegał się od strony o wygórowane wynagrodzenie.

Istnienie tzw. widełek za merytoryczne wsparcie strony przez adwokata kościelnego w sprawie wydaje się optymalnym rozwiązaniem. Są przecież sprawy sądowe mniej lub bardziej skomplikowane, dlatego jednolita stawka adwokacka nie byłaby sprawiedliwym rozstrzygnięciem. Zdarzają się adwokaci, którzy posiadają tak skonstruowaną umowę z klientem, że wysokość ich honorarium stanowi tajemnicę, do której klient zostaje zobowiązany z momentem podpisania umowy. Istnieją też niekorzystne zapisy dla klienta, jak np. konieczność zapłaty całego wynagrodzenia adwokackiego mimo wypowiedzenia umowy przez klienta przed zakończeniem sprawy. W celu uniknięcia sytuacji konfliktowych prawidłowo skonstruowana umowa z klientem powinna zawierać m.in. wykaz czynności adwokackich do realizacji, ustaloną wysokość wynagrodzenia podstawowego, dodatkowe koszty, tzw. kilometrówkę za dojazd do sądu na przesłuchania, preferowany sposób kontaktu. Część adwokatów kościelnych prowadzi własną działalność gospodarczą pod nazwą kancelaria kanoniczna, stąd będąc płatnikiem VAT adwokat kościelny wystawia stronie fakturę za obsługę w kwocie brutto. Należy mieć na uwadze także fakt, że do świadczenia bezpłatnej obrony zobowiązani są nie tylko stali adwokaci, ale także ci współpracujący z sądem, których nazwiska są zamieszczone na listach. Tego rodzaju obowiązek został usankcjonowany w art. 112 § 2 DC.

Już od wielu lat środowisko adwokackie czeka na ogólnopolskie normy określające ich honoraria. Z pewnością stawki adwokackie powinny być dopasowane do możliwości zarobkowych stron, jak również stopnia zaangażowania się adwokata w sprawę, czy wypełniania przez niego także funkcji pełnomocnika procesowego. Analizując zawartość treści stron

¹⁰ https://www.diecezja-torun.pl/kuria_sad_biskupi# [dostęp: 01.03.2025].

internetowych różnych kancelarii oferujących pomoc na gruncie prawa kanonicznego można zauważyć, że adwokaci kościelni przyjmują sprawy nawet z odległych krańców Polski. Z pewnością wybór adwokata urzędującego w kancelarii oddalonej ponad 500 km od siedziby sądu będzie generowało dodatkowe koszty dla klienta. Niestety zdarza się, że strona pomimo uregulowania przewidzianego w umowie wynagrodzenia, zostaje dodatkowo zobowiązana do zapłacenia nie tylko za koszty dojazdu (co jest oczywiste), ale także za dodatkowy czas, jaki adwokat poświęca na dojazd na przesłuchanie. Takie zachowanie stoi w sprzeczności z etyką adwokacką.

Praktyka sądowa wskazuje, że niezwykle ważny, jest udział adwokata w przesłuchaniach odbywających się na zasadzie rekwizycji. Zdarzają się bowiem sytuacje, w których sąd przesłuchujący stronę na zlecenie innego sądu kościelnego otrzymuje jedynie listę pytań, bez kopii skargi powodowej. Obecność adwokata na takim przesłuchaniu jest bardzo korzystna dla sprawy. Niestety istnieją niewielkie szanse, że adwokat będzie przyjeżdżał wiele kilometrów na przesłuchanie strony czy świadka (choć są i tacy), a jedynie ograniczy się do nadesłania listy pytań, nawet bez uprzedniego zaznajomienia się z odpowiedzią strony pozwanej.

Zakończenie

KPK/83 przewiduje udział adwokata na każdym etapie procesu małżeńskiego. Wśród katalogu jego zadań należy wymienić następujące czynności: uczciwe prowadzenie sprawy klienta, świadczenie stronie pomocy bez żądania wygórowanej zapłaty, okazywanie szacunku i posłuszeństwa trybunałowi, obecność przy przesłuchaniu stron, świadków i biegłych, zadawanie – za pośrednictwem sędziego – pytań podczas przesłuchania, zapoznanie się z dowodami przedstawianymi przez strony oraz przeglądanie akt sądowych, także przed ich publikacją. Od wejścia w życie *Mitis Iudex Dominus Iesus* ważnym zadaniem adwokata kościelnego jest pomóc stronie ustalić, czy jest szansa na proces skrócony przed biskupem. Ponadto przepisy kodeksowe wyraźnie stanowią, że następujące działania podejmowane przez adwokatów kościelnych są im zakazane: przyjęcie korzyści lub jej obietnicy w zamian za niezgodne z prawem działanie lub zaniechanie działania (kan. 1377 § 1), nadużycie uprawnienia lub zadania (kan. 1378 § 1), bezprawne podjęcie lub pominięcie czynności spowodowanej zaniedbaniem zawinionym i powodującym szkodę (kan. 1378 § 2), sprzeniewierzenie się prawdzie

poprzez fałszerstwo publicznych dokumentów kościelnych oraz posługiwanie się fałszywym dokumentem (kan. 1391), poważne uchybienie szacunkowi i posłuszeństwu, jakie należą się trybunałowi (kan. 1470 § 2), działanie wbrew zasadzie właściwości sądu, naruszenie tajemnicy zawodowej, a także wyrządzenie szkody stronom procesowym spowodowane podstępem lub poważnym zaniedbaniem (kan. 1457).

Bez wątpienia za naruszenie godności adwokackiej można uznać takie postępowanie adwokata kościelnego, które mogłoby poderwać zaufanie ludzi do Kościoła lub poniżyć Kościół w opinii publicznej. Stąd też prawo kanoniczne kładzie szczególny nacisk na posiadanie przez adwokata sądowego nienaruszonej sławy [Kamiński 2020, 90-91]. Jak zauważa się w doktrynie prawa kanonicznego *bona fama* nie dotyczy szczególnie aktywnego uczestnictwa w życiu wspólnoty kościelnej, lecz bardziej prawości życia i postępowania, w którym będą zachowywane podstawowe normy etyczne [Skonieczny 2009, 60-63]. Adwokat powinien być człowiekiem wysokiej postawy moralnej. Kwalifikacja ta jest warunkiem niezbędnym do sprawowania tej funkcji i stanowi jeden ze środków zabezpieczenia wymiaru sprawiedliwości.

PIŚMIENNICTWO

- Kamiński, Rafał. 2020. „Deontologia adwokata kościelnego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa.” *Ius Matrimoniale* 31, nr 1:85-117. <https://doi.org/10.21697/im.2020.31.1.05>
- Kiwior, Wiesław. 2006. „Zasady działania obowiązujące w sądach i strony procesowe.” W *Proces małżeński według Instrukcji „Dignitas connubii”. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 13-14 czerwca 2005 roku. II Ogólnopolskie Forum Sądowe*, red. Tomasz Rozkrut, 53-73. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos.
- Krzywkowska, Justyna, i Ryszard Sztuchmiller. 2018. *Adwokat w sprawach o nieważność małżeństwa. Rozwiązania ustawodawcze i ich stosowanie w sądach kościelnych w Polsce*. Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.
- Miziński, Artur G. 2005. „Adwokat gwarantem prawa do obrony w procesie kanonicznym”. W *Urzędy sądowe – władza i służba. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 11-12 października 2004 roku*, red Tomasz Rozkrut, 35-64. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos.
- Sitarz, Mirosław. 2004. *Słownik prawa kanonicznego*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.

- Skonieczny, Piotr. 2009. „Pojęcie dobrego imienia (bona fama) w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. Jana Pawła II na podstawie kan. 220.” *Prawo Kanoniczne* 52, nr 1-2:59-84.
- Sobański, Remigiusz. 1997. „Udział adwokata w procesie o nieważność małżeństwa.” *Ius Matrimoniale* 2, nr 8:125-44.
- Szttychmiller, Ryszard. 2018. „Dynamiczna posługa adwokata w zreformowanym procesie małżeńskim.” W *Reforma procesowa papieża Franciszka – pierwsze doświadczenia. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 12-13 czerwca 2017 roku. VIII Ogólnopolskie Forum Sądowe*, red. Tomasz Rozkrut, 89-103. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos.
- Świto, Lucjan. 2022. „Tajemnica duszpasterska.” *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich* XXXII, nr 35:181-94. <https://doi.org/10.32084/bskp.4426>
- Villeggiante, Sebastiano. 1997. „L'avvocato nel foro ecclesiastico ed i poteri disciplinari del giudice nelle cause di nullità di matrimonio.” *Monitor Ecclesiasticus* 122, nr 3-4:553-61.